

Дата: 11-01-25

Клас: 7

Предмет: Мова. Література

Завдання:

Мова - 1) правило про Шеншик.

2) Впр. 57, 58 (а, б, в, г).

Літ-ра - 1. Слово о полку Игореві" (переклад Н. Задієнко) - прочитати ст. 1-4 (до розділу "Тамар Ярославна") - зрозуміти зміст.

2) Вивести з твору цитати, які описують ті механізми зв'язку в природі, що попереджають кн. Ігоря про небезпеку.

звіялася, немов хмара пороху". Часом сполучник пропускається і повняння вискажується в орудному відмінку: „золотим сонцем усміхався старечі уста”.

звдання

Придумайте і напишіть кілька порівнянь.

СЛОВО О ПОЛКУ ІГОРЕВИ

Переспів Наталі Забіли

(У виїятках)

Найкращим твором староукраїнської літератури є лицарська поема „Слово о полку Ігореві”. Написав її невідомий автор при кінці 12. ст., зповідаючи про справжню історичну подію, записану також у т. зв. Іпатівському літописі”.

На весні 1185 р. Ігор Святославич, князь Новгороду Сіверського¹⁾, зят його Всеволод, князь Курська і Трубчевська, небіж Святослав, князь ильська і син Ігора Володимир, князь Путивля, виступили проти половців. Ігор узяв із собою також десятилітнього сінка Олега, щоб він змалку звикав до походів. З княжим військом був загін ковуїв (плем'я осілих коівників), відряджених їм на допомогу чернігівським князем Ярославом, воюрідним братом Ігора й Всеволода.

1. Зараз на початку походу військо побачило затемнення сонця. Тоді е вважали за ликовісну ознаку²⁾ але князь Ігор не хотів завертати дороги.

Почався бій, що тривав три дні. Спершу Ігорове військо перемогло оловців, але потім половці насунули з усіх сторін і третього дня, в неділю, агін ковуїв почав утікати. Ігор, поранений в руку, хотів їх завернути, ле половці оточили його і взяли в полон. Полонили теж князів — Всеволода й Володимира. У битві згинули князь Святослав Рильський і княенко Олег. Битва закінчилась повнрю поразкою Ігорового війська над ічкою Каялою³⁾. Врятувалося тільки 15 людей. Настали тяжкі часи. Даемво кївський князь Святослав звивав усіх князів до братньої згоди спільної оборони перед ворогом. Князі спорили між собою, а тим часом оловці вдерлися на Україну і нищили її.

Князь Ігор перебув у неволі два роки. По двох роках половчанян влур допоміг йому в утечі, і Ігор щасливо повернувся в Україну.

¹⁾ полк — військо, також похід.

²⁾ Новгород Сіверський, Курськ, Трубчевськ, Рильськ, Путивель — гіста на північному Лівобережжі.

³⁾ Каяла — це імовірно річка Кальміус, що вливається до Озівського моря; дослідники висловлюють різні здогади щодо цього.

ЗАТЕМНЕННЯ СОНЦЯ

Ігор-князь на сонце подивився
і побачив: небувала мла
на усе на Ігорове військо
від ясного сонця налягла.
І сказав він: — Браття і дружино!
Нам миліша смерть аніж полон!
То сідаймо ж всі на коні нині

- 2 -

та й погляньмо на великий Дон^{*)} —
На знамення, що віщує долю,
Запал князю зважить не дає.
— Хочу, — каже, — в половецькім полі
Преломити гострене коп'є!
Хай в бою не будь мені живому
разом з вами, руські^{*)} вояки,
тільки хочу пити я шоломом
воду з Дону, з синьої ріки!

ДО ДОНУ

Князь ступив у золоте стремено
і вперед поїхав по полях.
Оточили путь лихі знамення:
сонце млою заступає шлях,
побудилось птаство полохливе,
уночі вчуваючи грозу,
і звірині посвисти лякливі
в чагарях^{*)} лунають поблизу.
З верховіття Див^{*)} кричить в тривозі,
і летить відгомін прорікань
по Сулі^{*)}, по морю і по Волзі,
в Сурож^{*)}, Корсунь^{*)} і Тмуторокань^{*)}.
І тоді побігли половчани
аж на Дон великий без шляхів,
уночі вози їх закричали,
наче зграї зляканих птахів.
Ігор-князь веде до Дону військо!
А біда вже в'ється, наче птах,
завовки грозу вже чують близько
і тривожно виють по ярах.
Орлій клект на учту потаємну

*) Дон — ріка Дін, вливається в Озівське море.

*) руські — українські (стара назва).

*) чагарі — кущі.

*) Див — поганський божок, неприхильний Ігорові та його дружині.

*) Сула — лівобічна притока Дніпра.

*) Сурож — давнє торговельне місто на Криму, тепер Судак.

*) Корсунь — місто на Криму (грецьке Херсонес).

*) Тмуторокань — старовинне місто на березі Керченської протоки.

кличе птиць... Лисиці на щити
брешуть злякано... О, Руська земле
Вже далеко за горою ти!

ПЕРЕМОГА

Довго ніч триває. Вже й світання,
та поля повила сива мла.
Солов'їне стихло щебетання,
галич^{**)} в лісі гомін ізняла.
Неосяжне поле руські вої
зап'яли у багряні щити,
щоб для князя слави бойової,
а для себе почесні знайти.
Як у п'ятницю зайнявся ранок,
потоптали половців у прах^{**)},
і помчали красних половчанок,
розметнувшись стрілами в степах.
І помчали шовк і оксамити,
опанчі коштовні й кожухи,
щоб мости в болоті помостити,
килимами вистелить шляхи!
А червоний стяг, корогву білу
і на срібнім ратищі бунчук —
те по праву Святославич смілий,
як здобуток свій бере до рук.

НА ДРУГИЙ ДЕНЬ

А на другий день криваві зорі
обійняли вранішню блакить.
Чорні хмари грізно йдуть від моря
і чотири сонця хочуть вкрить.
В них тріпочуть блискавиці сині...
Видно, ждате нечуваних громів!
Видно, злива стрілами наринє
від донських зелених берегів!
Тут списам ломитися на друзки,
тут мечам троцятись об щити

**) галич — галки (птахи).

**) прах — порох.

половчан лихих . . . О, земле Руська!
 Уже далеко за горою ти!
 Ось вітри, Стрибожі¹⁴⁾ внуки, віють
 з моря стрілами. Гуде земля.
 І річки течуть-каламутніють,
 і покрились порохом поля.
 Половчани з моря йдуть і з Дону,
 заступили руським всі світи.
 Для дітей бісівських крик — заслона,
 а для руських — багряні щити.

ЯР-ТУР ВСЕВОЛОД

Ярий туре, Всеволоде славний!
 На бороні міцно ти стоїш,
 стріли сиплеш на ворожі лави,
 об шоломи шаблею гримиш.
 Де проскаче тур по бойовищі,
 де його виблискує шолом, —
 там і меч його дзвенить і свище
 і стинає голови кругом.
 Чи страшні тому криваві рани,
 хто забув в гарячому бою
 про Чернігів¹⁵⁾, про життя та шану
 і про красну Глібівну¹⁶⁾ свою?!

Завдання і пояснення

- 1) Опишіть всі лиховісні знаки в природі.
- 2) Знайдіть на мапі всі згадувані географічні назви.
- 3) Ігор і його союзники вирушили з північно-східної України (землі на північ від Десни) і прямували на Дон, де, певно, були головні половецькі сили. У тих часах половецькі землі простягались уже за р. Сулою, в теперішній степовій Україні. Коли Ігор зайшов на половецьку землю, половецька природа зустріла його дуже не-прихильно.

БИТВА НА КАЯЛІ

Бій кипить від рання і допізна,
 не вщухає січа і вночі.
 Линуть стріли, наче дощ залізний,
 і гримлять гартовані мечі.

¹⁴⁾ Стрибог — бог вітрів; вітри — Стрибожі внуки.

¹⁵⁾ Чернігів — місто на правому березі Десни.

¹⁶⁾ Глібівна — жінка Всеволода, донька Гліба Юрєвича.

Крешуть іскри шаблі об шоломи,
 і списи трощаться у борні,
 у степу незнаному, чужому,
 в половецькій дальній стороні.
 Тут поля кістками засівали,
 поливали кров'ю той посів,
 і зійшов він тугою та жалем
 для всієї славної Русі . . .
 Що там чути в полі — шум і дзвони
 на зорі полинули не в лад?
 То ковуїв зрушилися загоми
 І безладно кинулися назад.
 Втікачів безчесних переймати
 Ігор-князь помчав наперестріг,
 жаль-бо князю Всеволода-брата,
 заливають очі кров і піт! . . .
 Третій день не стало сили битись —
 впали долі руські бунчуки! . . .¹⁷⁾
 Тут братам припало розлучитись
 край Каяли, бистрої ріки.
 Тут вина кривавого не стало,
 тут хоробрі руські соколи
 досхочу сватів понапували,
 а самі кістками полягли.

Завдання

1. Опишіть битву своїми словами.
2. Прочитайте місце, яке передає жорстокість битви.
3. Зверніть увагу на слова, що віддають гамір битви і брязкіт (гримлять гартовані мечі, крешуть іскри шаблі об шоломи

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ¹⁸⁾

На Дунаї¹⁹⁾ чуть, як промовляє
 Ярославна ранком у плачу:
 — Ой, долину, — каже, — по Дунаю,
 мов зозуля сива полечу,
 омочу я свій рукав бобровий

¹⁷⁾ бунчук — срібна палиця з довгим кінським волосінням; її над володарем.

¹⁸⁾ Ярославна — жінка Ігора, дочка галицького князя Ярослава (мисла).

¹⁹⁾ Дунай — ріка (якнебудь).

У Каялі, в бистрому виру,
на кривавім тілі присхлі рани
я моєму князю обітру.
Ярославна плаче на горожі
у Путивлі²⁰⁾, в передранній тьмі:
— Ой, Вітрило-Вітре! Чом вороже
повіваєш легкими крильми?
Чом несеш ти зливу необорну
половецьких стріл на руську рать?²¹⁾
Чи тобі не вистачить простору
угорі під хмарами гулять?
Чи тобі замало, легковію,
колихати в морі кораблі?
Чом розкидав ти мою надію
по степу, по білій ковилі?²²⁾
У Путивлі Ярославна тужить
в передранній тьмі, в самотині:
— Ой, Славуто-Дніпре! Віг твій дужий
пробиває гори кам'яні!
Ти назустріч славі та звитязі
Святославів човен легко ніс,
принеси ж тепер до мене князя,
щоб не слала я до моря сліз!
У Путивлі плаче Ярославна,
і луна тужіння голосне:
— Сонце, Сонце! Красне та ласкаве,
ти до всіх привітне та ясне!
Нащо ж ти промінням попало
в чистім полі князеві полки? —
Ім від спраги луки покрутило,
затулила туга сайдаки!²³⁾

УТЕЧА

Уночі схлюпнулось море темне,
тумани навалою пливуть.
З половецьких піль на Руську землю

²⁰⁾ Путивель — одне з найстаріших українських міст; мабуть, добре укріплене, бо Ярославна перебралася туди після поразки Ігора.

²¹⁾ рать — військо.

²²⁾ ковила, ковилі — степова трава.

²³⁾ сагайдак — мішок на стріли.

простелилась Ігореві путь.
Вже зоря згасилася червона.
Ігор спить — і водночас не спить:
він думками змірює від Дона
до Дінця²⁴⁾ несходжені степи.
Опівночі кінь заржав у полі,
тихий свист долинув з-за ріки.
Вже не бути Ігорю в неволі! —
це Овлур дає йому знаки:
час тікати, мовляв, — ніхто не стежить!
І земля навколо загула,
захитались половецькі вежі,²⁵⁾
зашуміла біла ковила.
Князь метнувся горностаєм²⁶⁾ білим
в очерет до річки навпрямки,
і полинув гоголем²⁷⁾ на хвилі,
і по той бік виринув з ріки.
На коня схопився... Скочив з нього
і понісся соколом вночі,
гострим зором стежачи дорогу,
голубів та лебедів б'ючи.
Коли Ігор полетів, мов сокіл,
то й Овлур услід за ним помчав
сірим вовком через степ широкий,
срібні роси струшуючи з трав.
Плюскотить Донець назустріч тихо:
— Величання князеві й хвала!
Руським людям — радіці та втіха,
Кончаку²⁸⁾ ж досада немала!
— І тобі хвала та величання! —
Так Дінцеві Ігор відмовляв, —
бо для князя береги піщані
ти травою й квітами встеляв,
колихав його на хвилях чистих,

²⁴⁾ Донець — правобічна притока Дону.

²⁵⁾ вежі — половецькі вози.

²⁶⁾ горностаєв — звіратко; у давніх часах його шкірка мала вел.

²⁷⁾ гоголь — дика качка.

²⁸⁾ Кончак — половецький хан.

повинав завосм туману
і стеріг його, мов чайку бистру,
мов під бурю пташку самітну.

„Слово о полку” має дуже велику мистецьку вартість. Воно є справжньою перлиною української літератури. Ні один із слов'янських народів не має такого гарного старовинного твору з княжої доби.

Його перекладено на різні мови. Сучасною українською мовою „Слово” переспівували: Михайло Максимович, Тарас Шевченко, Панас Мирний, Василь Щурат, Богдан Лепкий, Микола Матіїв-Мельник, Святослав Гординський і ін. Для дітей і молоді „Слово” переказала віршем Наталя Забіла.

„Слово о полку” звичайно називають лицарською поемою.

Лицарська поема — це віршовий твір, що зображує героїчні події. Герой поеми — людина небуденного характеру, що зводить важку боротьбу або виконує незвичайне завдання.

Мова і поетичні засоби

„Слово о полку” було написане староукраїнською мовою, якою були писані книги в Україні за княжих часів.

В „Слові” багато гарних поетичних картин, як напр. образи природи, описи битв. Поетичні звороти допомагають нам відтворити в уяві ці образи.

Є тут гарні порівняння, як: „уночі вози їх закричали, наче зграї зляканих птахів”, „а біда вже в'ється, наче птах”, „мов зозуля сива полечу”. Також є порівняння в орудному відмінку: „князь метнувся горностасом білим”, „і полинув гоголем на хвилі”. Стиль „Слова” великою мірою прикрашують епітети.

Епітет — це пояснючий додаток до іменника для підкреслення такої риси, що в дану хвилину видається найбільш характеристична. Напр.: ясне сонце, синя ріка, великий Дон, золоте стремено, сива зозуля.

Є в „Слові” і цікаві метафори.

Метафора — це перенесення риси одного предмету або явища на другий, напр.: „чорні хмари грізно йдуть від моря”. Тут риса хмари (вигляд) переноситься на половецьке військо.

